

(əvvəli ötən sayımızda)

Görkəmli tarixi şəxsiyyət, müasir və müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu, xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyev supergüclərin dini təəssübəkəsilik hissələrini iqtisadi maraqlarla kompensasiya edərək "Əsrin müqaviləsi"nin imzalanmasına nail oldu. Bununla da həm Qarabağ probleminin həllinin bünövrəsini qoydu, həm də Azərbaycanın müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsinə, onun dönməzliyinin gələcək dövrlər üçün təmin olunmasına rəvac verdi. Din insanlarının fərdi mənəvi aləmində könüllü yer tutduğundan insan mənəviyyatında onun ayrıca yeri olur. Siyasi və hüquqi şüurla qarışdırılmasa da, bəzən böyük siyasetə də təsirisiz qalmır. Tarixə səthi ekskurs etmək kifayətdir ki, bəzən ölkələrin dini liderlərinin belə neinki dirlərəsə sülhü və dostluq, əksinə, düşmənciliyi və toqquşmanı təbliğ etdiyini yəqin edək. Bəzən ölkələrdə İslamin müqəddəs kitabı olan "Quran"ın nümayışkarəne şəkildə yandırılması və onun ictimaişədirilməsi buna əyani sübutdur. Bir çox

dəyerlərin beşiyi Qoca Şərq olmuşdur. Sonrakı sivilizasiyalar imperiyaların tərəqqisi və tənəzzül ilə Qədim Şərq sivilizasiyaların bəhrələnməklə formalaşmışdır. İslamin yaranması ilə bəşər tarixinin ən parlaq dövrü başlanmış, elm və mədəniyyətin inkişafı yenidən Şərq dünyasında olmuşdur. Belə ki, VII-VIII əsrlərdə, yeni İslamin yaradığı və yayıldığı illərdən elm sürətə inkişaf etmiş, bütün İslam dünyası elmin inkişaf səviyyəsinə görə dünyada ən qabaqcıl mövqeyə çıxmışdır. Xüsusi maraq kəsb edən də odur ki, bəzən din xadimləri həm də böyük keşflər etmiş, riyaziyyatın, astronomiyanın, təbabətin, mənəviyyatın, fizikanın, kimyanın və s. elmlərin bir çox sahələrini inkişaf etdirmişdilər. Fərabi, Biruni, Ibn-Sina, Əmər Xəyyam, Nəsimi, Tusi, Uluqbəy və başqaları misiləsiz xidmətlər göstərməklə bir çox müasir elm sahələrinin təməlini qoymuşlar. Həmin dövrədə yeni sivilizasiya əvvəlki mədəni-mənəvi dəyərləri dağıtmış, qoruyub saxlamış və inkişaf etdirmişdir. Bununla da Qəribin renessansı üçün zəmin yaratmışdır.

dindən siyasi məqsədlər üçün istifadə edilməsinə yol verilmir. Ulu öndər Heydər Əliyevin əsasını qoymuş, yüksək səviyyədə tənzimlənən dövlət-din münasibətləri sağlam zəmində davam etdirilir.

Dünya dini liderlərinin ikinci sammiti. Dünən açılış mərasimində Prezident İlham Əliyev dirlərəsə dələqələrə sədidi vurğulayaraq demisi: "Azərbaycan multikulturalizm dəyərlərini təbliğ edən ölkələrdən biridir. Multikulturalizm Azərbaycanda həm həyat tərzidir, həm də dövlət siyasetidir".

Yetişən gənc nəsil milli vətənpərvərlik, həmçinin ənənəvi dəyərlər ruhunda təbiyə olunur, bizim ailə dəyərlərimizə yad olan, milli təfəkkürümüzə uyğun olmayan yeni "dəyərlərin" təbliğinin aşilanmasının qarşısı alınır.

Bu istiqamətdə bir çox önemli addımlar atıldıqdan sonra Azərbaycan dairələr gələcək hədəf seçməkla beyninlərini zəherləmək, ənənəvi dəyərlərə qarşı qaldırmak istəkləri-

Tarixi, milli, mədəni və dini bazisli konsepsiya

Ulu öndər Heydər Əliyev milli və ümuməbəşəri dəyərlərin vəhdətində nail olmağa çalışdığı ideologiyamızın mükəmməl elmi konsepsiyasının yaradılması və həyata keçirilməsi sahəsində xüsusi əzmkarlıq göstərmişdir

Qərb ideoloqları "islam tehlükəsi", "islam fundamentalizmi" deyərək İslamin siyasi-sosial sistemindən, ideologiyaya əvərilərən, ehtiyat etdiyilərini dileyərək, İslamin üstünlüklerindən, onun müsbət mənəvi-əxlaqi meyarlarından, milli şurunda, ictimai psixologiyada yaratdığı pozitiv keyfiyyətlərdən yazarlar. Alman filosofu və tarixçisi İ. Hölder XVIII əsrdə (Avropada renessans dövründən sonra) "Bəzər tarixinin fəlsəfəsinə dair ideyalar" kitabında yazırı ki, türklərin, hətta zahiri gözəlliyyinin artmasında belə İslam dininin böyük rol ola- musdur. İller əvvəl Prins Çarlı isə demişdir: "...Qərbdə İslamin təbəti bərədə bir sıra anlaşılmazlıqlar olsa da, mədəniyyətimizin və sivilizasiyamızın İslam dünyasına nə qədər çox borclu olduğunu unutmamalıq".

Tarixdən yaxşı məlumdur ki, keçid dövrələri həmçinin ictimai böhranlarla, kataklizmlərlə, təbəddülətlərlə dolu, ağırlı və çox mürekkeb olur. İkinci minillikdə Azərbaycan xalqının mentaliteti, müxtəlif kenar amillər təsir göstərərə də, əsasən türkçülük və islamçılığın üzvi vəhdəti, sintezi şəraitində formalaşmışdır. Bu baxımdan, uzaqgörən siyasetçi, ümummilli lider Heydər Əliyev Azərbaycanın öz strateji yoluunu seçməsi haqqında danişarkən dinimizin bu sahədəki mövqeyini və başqa dinlərə düşməncilik göstərmədiyini xüsusi vurğulayaraq demişdir: "İslam dini əsrlər boyu bizim mənəviyyatımızın əsasını təşkil etmiş, müsəlmanların dünyada layiqli yer tutmasına təmin etmişdir".

Qloballaşma ilə milli özünütəcridən arasında optimal nisbat

XX əsr antimilli, antiislam və ateizm siyaseti ilə yanaşı, ümuməbəşəri dəyərlərlə əlaqə baxımdan da qıymətləndirilir. Ötən əsrin son on illiyi isə milli özünüdərkin, milli şurun, dövlətçilik təfəkkürünün intibahı və milli dövlət quruculuğu ilə yaddaqalandır. Ən ağırlı, ən təbəddülatlı dövr də hemin illər idi. Millətin varlığı üçün onun milli-mənəvi dəyərlərinin Şərq və Qərb dəyərlərinin sin-

islamın yaranmasından təxminən yeddi əsr sonra dünyada elmi-texniki inkişafın, sivilizasiyanın gedisatında yeni dövr - Avropada renessans dövrü yaşanmağa başlandı və Qərb sivilizasiyasının əsası qoymuldu. Son dövrlər bir çox tədqiqatçılar Qərb sivilizasiyasının da süqtundan danışırlar. Bəlli olan odur ki, yeni sivilizasiya daşığı da sintez sayesində mümkün olacaqdır. Hələlik lokal məqyaslardan bəzi Şərq ölkələrində (Yaponiya, Türkiye, Pakistan və s.) beş nümunələr olsa da, proses qlobal məqyas almamışdır.

Kataklizmlərlə dolu, ölkəmizin seçim qarışısında qaldığı XX yüzülliyn sonunda, dövlət böhranının son həddə çatlığı, dövlətsizlik şəraiti yarandığı dövrə illə növbədə nələri qorumaq lazımnı oldığını, mehz hansı məsələlərdə məqsədlər şəkildə konservator olmağın zəruriliyini yüksək təfəkkürə, siyasi təcrübəye, ekstraordinar qərarları qəbul etməye qadir olan görkəmli dövlət adamı Heydər Əliyev müəyyənənədirdi. Əsas vəzifə beynəlxalq sərhədlər açıldıqdan sonra sürətə gəden qloballaşma ilə milli özüntücedir arasdırda optimal nisbətin tapılması idi. Elm, texnika və texnologiyanın aid olduğu ümuməbəşəri dəyərlərin milli kimliyi müəyyən edən millimənəvi dəyərlərə de sirayət etdiyi bir zamanda ən zəruri meyarlar müəyyən edildi. Həqiqi, milli keyfiyyətlərin, milleti yaşadan, onu inkişaf etdirən ənənələrin, potensialın qorunması, saxlanılması, ondan indi və gələcəkdə müstəqil Azərbaycan inkişafı namına dəha səmərəli istifadə edilməli olduğunu xüsusi qeyd edən ulu öndər Heydər Əliyev deyirdi: "Həyatda uğurla yaşamaq üçün xalqımızın, millitəmizin milli-mənəvi dəyərlərinə sadıq olmaq lazımdır, bu milli-mənəvi dəyərləri ümuməbəşəri dəyərlərə birləşdirib müsbət həyat tərzi keçirmək lazımdır".

İdrak və inam

Milli-mənəvi dəyərlərin tərkib hissəsi olan din də ümuməbəşəri dəyərlərin inkişafına, azadlıklılıyin, elmi tədqiqatların əleyhinə olmamaqla ideoloji və siyasi məqsədlər üçün istifadə olunmalıdır. Hazırda bəzən ideoloqların Avropa ölkələrinin elm və tex-

hinə olmuş, din xadimlərinin doqma hesab etdiyiklərindən kənar nə varsə, qeyri-qanuni və qəbəhət hesab etmişlər. Əslinde bunlar din xadimlərinin cəmiyyətdəki mövqelərinin qorunub saxlanması xidmət edirdi. Lakin xristianlığın ehkamlarının, düşünce tərəzini dağıdılmasına səbəb olmaqla üç əsər yaxın davam edən və tarixdə inkişafıza (öz düşmənləri ilə vəhşi və amansız əsullarla mübarizə etmək üçün xristian (xüsusiət katalik) kilsələrinin XIII əsrdən başlayaraq texminən üç əsər yaxın fəaliyyət göstərən məhkəmə-polis təşkilatı) adı ilə məşhur olan mübarizə prosesin nəticəsində xristian dünyasında elm və din bir-birindən ayrıldı və Avropada əvvəlki xristian ehkamlarından uzaq müstəqil bir həyat - elmi-texniki inkişafın, sivilizasiyanın gedisatında yeni bir dönüs - renessans dövrü başladı. Bundan sonra xristianlıq əsəsən simvolikləşdirildi və insanların fərdi mənəvi (vicdan) işi kimi məhdudlaşdırıldı.

Şərq dünyasında isə dinin elmə qarşı loyallığı, ona aşkar şəkildə mane olmaması, bir sözle, İslamin elmə yaxşı, xoş münasibəti elmin dinin təsir dairəsindən çıxmışa güclü təkan, rəvəq verməmişdir. Din inamı, elm isə idrak hadisəsi olmaqla yolları da ferqlidir və kəsişmir. Elm öz yoldundan çıxıb inamı, din isə idrakı evez etmək iddiasına düşdükde ziddiyət və qarşidurma yaranır, hər biri özlüyündə psevdodini və psevdöldəmi olmaqla mürtəcə xarakter alır və cırlaşır. Buna səbəb isə istər din, istərsə də elm kimi sosial qurumları təmsil edən insanların şəxsi maraqları və mənafeleridir. Hər iki sosial hadisə şəxsi maraqlar üçün alətə çevriləndə de qarşidurma yaranır. Bu situasiyadan da istifadə edən Qərbdəki bəzi ideoloqlar öz intibahlarının səbəbini dinlərində görürler. Halbuki Qərbdə çoxdan din insanların fərdi mənəviyyatından çıxaraq sosiallaşdırıb, siyasişləşib və ideologiyalaşdırıb.

Əsildən "sivilizasiya" mənada yanaşsaq, aydın olur ki, bəşəri inkişafın əsasən sivilizasiya anlamı ilə səsleşən mühüm mərhələləri dini dəyərlərə yaxınlaşdırmaqdan daha çox onlardan uzaqlaşmağa möyilliidir. Sivilizasiyanın əsası Şərqdə qoyulub, xristianlıq isə əsasən Qərbdə yayılmış, mahiyəti etibarı ilə hazırda birincisi Qərb, ikincisi isə Şərq hadisəsidir. Geniş mənada və məqyasda dinlərə sivilizasiya mövqeyində yanaşsaq, bəlli olur ki, hər iki dinin Şərq dəyərlərini təmsil etməklə bir cənahda dayanması ən optimal seçimdir.

Sağlam zəmində tənzimlənən dövlət-din münasibətləri

İndi Azərbaycanda dini ayri-seçkililik, ksenofobiya, islamofobiya, antisemitizmə qarşı birgə mübarizə aparılmaqla,

nə, məqsədlərinə nail ola bilmirlər. Çünkü gənclərimiz vətənpərvərdir, Vətəni sevmək ona çox bağlıdır. İkinci Qarabağ müharibəsində bu öz təsdiqini bir daha tapdı. Müharibədə xeyli müddət əvvəl Bakı Dövlət Universitetinin 100 illik yubileyindəki çıxışında ənənəvi və ailə dəyərlərinə sadıqliyə xüsusi önem verən, onların təbliğini hamimiz işi hesab edən Prezident İlham Əliyev demisi: "İndi bəziləri isteyir ki, bizim lügətimizdən "ağsaqqal", "ağbirçək" sözleri çıxıxın, necə ki, bəzən ölkələrdə. Onlara baxanda adam dəhşətə gelir. Sonra da bize deyirlər ki, gəlin bize integrasiya edin. Mən bir dəfə demişəm, hələ Avropada o iqtisadi böhran baş alıb gedəndə dedim ki, biz hərəkət etməliyik, böhrana? Hərəkət etməliyik, "Stop Islam!" deyənlərə?".

Vətən müharibəsinə qədərki, ötən illər vərzində cənab Prezidentimiz İlham Əliyev tərəfindən aparılan təqdirəlayiq işlər Ulu Öndərin tövsiyələrinin yerine yetirilməsinin bariz nümunəsidir. Böyükən gənc nəslin vətəndaş kimi formalaşması, şəxsi mənafəyi dövlət mənafəyi prizmasından keçirməsi, vətənənə sonusun sevgi hissələrinin aşilanması, milli-mənəvi dəyərlərin ətəmisi münasibətinin mühüm komponentinə çevriləsi bu cəhətdən çox vacibdir. Vətən müharibəsində gənclərin hələddici rola malik olması onların milli ruhda, milli ləyəqət və vətənpərvərlik hissəsi ilə böyüməsində idi. İnsanın qəlbində vətəne bağlılıq, sədəqət olmadan vətənpərvər olmasına məmənələr deyil. Bunun üçün də Vətənənə bağlılıq, Vətənənə sevgi, Vətənənə maraqlarını, dövlət maraqlarını hər şəyden üstün tutan gənclərin tərbiyə olunması ən ümde vəzifələrdəndir. Öz fəaliyyəti dövründə gənclərin tərbiyə olunması ilə bağlı mühüm layıqlı işlər görən Prezident İlham Əliyev Forumunda demisi: "Gənc nəsil milli-mənəvi dəyərlərə bağlı olmalıdır, öz ədəbiyyatına, musiqisine, incəsənətinə bağlı olmalıdır və biz bunu görürük, biz gəncləri bələ yetişdirmirik. Elə gənclər yetişdirmiş ki, bu gənclər dağı dağ üstə qoya bilər və əslində, bunu da etdilər. İkinci Qarabağ müharibəsi Azərbaycan xalqının əyilməz ruhunun təntənəsi idi".

Sivilizasiyalar prizmasından üçüncü minillik ölkəmiz üçün etnik-millili müstəvədə tərkiblər, dini müstəvədə isə İslam mənəviyyatı ilə səciyyələnir. Postsovet məkanında öz ərazi bütövlüyü tam bərpa etmiş yeganə, dünyada isə çox nadir ölkələrdən olan Azərbaycan üçüncü minilliyyin ilk yüz ilini tam ərazi bütövlüyü ilə dövlət quruculuğu və dövlətçilik təfəkkürü ilə intibah dövrü kimi yaşaşır. Hümbət MUSAYEV.